

TARİHÇİ BİR İMPARATOR : CLAUDIUS

Oktağ Akşit

*Cito scribendo non fit ut bene scribatur,
bene scribendo fit ut cito.*

Quintilianus

Roma imparatorları içinde Augustus ve Tiberius gibi, astroloji ilmine merak duyanlar, Nero gibi şiir ve edebiyata düşkünler, Marcus Aurelius gibi felsefenin derinliklerine inenler bulunmaktadır. Bunlardan ayrı olarak, tarihle ilgilenen ve tarih eseri yazan tek imparator ise Claudius'tur ve bu yönü de oldukça belirsiz kalmıştır. Gerçi, kendisinden aşağı-yukarı bir asır önce diktator Caesar büyük tarih eserleri vermiştir¹. Fakat Caesar'ın eserleri daha çok belirli bir sürenin tarihi mahiyetindedir. Diğer taraftan, Claudius'un yazmış olduğunu bildiğimiz eserleri başlı başına birer devrin tarihleridir. Bununla beraber, Claudius'un eserleri bize kadar gelmediğinden ve bu eserler hakkında bilgiler de kit olduğundan bunların muhtevaları ve özellikleri hakkında az şey bilmekteyiz.

İmparator Claudius, Lugdunum'da M. Ö. 1 Ağustos 10 tarihinde Jullus Antonius ve Fabius Africanus'un konsullukları sırasında doğmuş ve Tiberius Claudius Drusus adını almıştı². Daha sonra büyük kardeşinin Julia ailesine alınması üzerine, Germanicus ünvanını ilâve etmiştir. Annesi Marcus Antonius'un Octavia'dan olan kızı Antonia idi, Augustus büyük dayısı oluyordu. Babası Drusus ilk önce Decimus adını taşıyordu, sonra (M. Ö. 33) Nero adını almıştı. Drusus quaestor ve praetor olmuş Raetia ve Germa-

¹ Bâk. O. Akşit, *Tarih Dergisi*, C. XV, s. 20.

² Suetonius, *De octo caesarum (Diocis Claudius)*, II, 1. Bâk. Alfred Von Domaszewski, *Geschichte der Römischen Kaiser*, Band II, s. 21. Burada Domaszewski Claudius'un M. Ö. 1 Ağustos 12'de doğmuş olduğunu kabûl etmektedir.

nia'da vazife almıştı. Kuzey denizine ilk açılan Roma generalerinden. Düşmanı pek çok savaşlarda mağlûb etmiş ve Rhen nehri ötesinde, kendi adıyla anılan (*fossae Drusinae*) geniş kanalları açtırmıştı. Başarıları yüzünden Zafer Alayı tertib etmişti. Praetorluk'tan sonra konsül olmuş ve yeniden sefere hazırlanırken (M. Ö: 9) yazlık ordugâhta ölmüş ve bu sebepten «uğursuz» (*scelerata*) lâkâbı verilmişti. Ölümünden sonra ordu adına bir âbide dikmiş ve her yıl onun için törenler yapılmış, Senato bir çok şeref payeleriyle birlikte Germanicus ünvanını da vermişti. Drusus'un çok çocuğu olmuştu, fakat bunlardan sadece üçü Germanicus, Livilla ve Claudius yaşamıştı³.

Claudius bütün çocukluğu ve gençliği boyunca zihnen ve bedenen önüne geçemediği bir durgunluğun ızdırabını çekmişti ve hattâ yaş ilerledikinde dahi herhangi bir özel veya genel işe uygun duruma ulaşamamıştı. Uzun müddet, hattâ reşid' olduktan sonra bile vesayet altında bulunuyor ve kendisinin bir kitabında (*ipse quodam libello*) şikâyet ettiği bir de bakıcısı bulunuyordu. Zayıf bünyesi yüzünden bütün kendisinden öncekilerin aksine, gladyatör oyunlarına nezaret ettiği zamanlarda bir palto giyerdi⁴. Claudius haşmetli ve vakur bir görünüşe sahipti, fakat yalnız ayakta veya otururken ve bilhassa yatakta uzanırken, zira uzun boyluydu, fakat iace uzun değildi. Alımlı bir siması, beyazlaşmağa yüz tutmuş saçları vardı ve kalın enseliydi. Fakat, yürümeğe başladığı zaman, zayıf dizleri bedenini adetâ sürüklüyordu, boş bulduğunda veya bir işle meşgulken bir çok nahoş durumlar arz ediyordu. Gülüşü çirkindi ve hiddete kapıldığında daha da kötü oluyordu, zirâ ağzından köpükler saçılıyor, burnu akıyordu, ayrıca kekeliyor ve çok kere başı da titreyip duruyordu, bu bilhassa bunu önlemeğe az gayret sarfettiği zaman artıyordu⁵. Tacitus, Claudius'un kendisinde öncekiler gibi iyi konuşma kabiliyeti olmadığını, oysa diktator Caesar'ın en büyük hatiplerden birisi olduğunu, Augustus'un da bir hükümdara yakışacak şekilde

³ Suetonius, *aynı eser*, I, 1.

⁴ Suetonius, *aynı eser*, II, 2.

⁵ Suetonius, *aynı eser*, XXX; Cassius Dio, LX, 2, I: de aynı zamanda ellerinin de hafif hafif titredikini ilâve etmektedir. Hattâ kekelemesini de başına, dolayısıyla sesinin titremesine başlamaktadır. Fakat, ruhen kötü durumda değildi (58, 1: τῆν μὲν Ψυχὴν οὐ φεῦλος). Bak. Plinius, *Naturalis Historia*, XI, 144.

diksiyona sahip bulunduğunu, Tiberius'un kelimeleri tartma sanatında bir usta, hattâ Caligula'nın karışık zihnine rağmen konuşma kudretine malik olduğunu zikretmektedir⁶.

Sihhati başlangıçtanberi kötüydü, imparator olduğu strada midesine giren sancıların ızdırabı müstesna, en iyi durumuna gelmişti, bu sancıların kendisini öldüreceğini söylerdi⁷. Annesi Antonia çok kere onu «tabiatın sadece başladığı, fakat tamamlanmadığı insan kılığında bir ucube» diye tarif ederdi. Ve eğer birisini budalağından dolayı suçlayacak olsa «oğlum Claudius'dan daha çılgın biri» diye ifade etmek âdetindeydi. Büyük annesi Augusta onunla daima büyük bir istihkarla ve pek nadiren konuşuyordu. Kız kardeşi Livilla onun bir gün imparator olacağını duyduğu zaman, açıkça ve yüksek sesle, Roma halkının böylesine zalim ve hak etmediği kaderinden esirgenmesini dilemişti⁸.

Augustus, onun bedenen ve ruhen zaafını bildiği için, onu umumî işlerde vazifelendirmekte tereddüt etmişti ve sonunda ancak rahiplikle görevlendirmişti⁹. Daha sonra amcası Tiberius'tan bir memuriyet istediği zaman da isteği iyi karşılanmamış, bunun üzerine bütün umudunu kaybeden Claudius saraydan gözden uzak, dışarlarda Campania'da bir villada yaşamağa başlamıştı.

Ancak yeğeni Gaius'un saltanatı sırasında ve ilk zamanlarında, en nihayet memuriyet kariyerine başlamış ve iki ay için konsül olmuş, bu sırada ilk defa olarak Forum'a omuzu üzerinde çırpınan bir kartal olduğu halde girdiği zaman halkı kazanmayı denemişti. Bundan dört yıl sonra ikinci defa konsül olmuş ve çok defa Gaius'u temsil etmişti. Halk kendisini bu sırada «imparator'un amcasına başarılar» ve «Germanicus'un kardeşine selâm» diye tebrikte bulunmağa başlamıştı.

Fakat bütün bunlar, onun pek kaba hakaretlere maruz kalmasına mâni olamamıştı. Bir ziyafete, tayin edilen zamandan biraz

⁶ Tacitus, *Annales*, XIII, 3.

⁷ Suetonius, *aynı eser*, XXXI. Claudius'un bu fiziki zaafı C. Roth tarafından «The problem of Claudius» adlı incelemede ele alınmış ve bunun vaktinden önce doğuştan ileri gelen felçli bir durum olduğu sonucuna varılmıştır. Bu sonuç, annesinin tarifine uymaktadır.

⁸ Suetonius, *aynı eser*, III, 1 ve 2. Bak. Gabeis, «Claudius», RE, III, 2, 2783 v. d.

⁹ Suetonius, *aynı eser*, IV, 1, 2, 8 ve 7.

geç gelecek olsa, güçlkle yerine gelir ve bunu yemek salonunun etrafını dolaştıktan sonra yapardı. Yemekten sonra, âdeti olduğu üzere, ne zaman uykuya dalsa, zeytin ve hurma çekirdekleriyle taşlanır ve bazan soytarılar tarafından kırbaç veya bastonia uyandırılırdı. Hattâ, uyurken terliklerini ellerine geçirirler ve birdenbire uyandığında bunları yüzüne sürerdi.

Claudius imparator olduğunda elli yaşına basmıştı (M. S. 41). İmparator Gaius (Caligula) suikaste uğradığında, suikastçiler imparatorun yalnız kalmayı arzu ettiği bahanesiyle kalabalığı dışarı çıkardıkları zaman Claudius da diğerleriyle birlikte dışarda kalmış ve Hermaeum denilen binaya çekilmiş ve az sonra kital haberinin büyük dehşeti içinde güçlkle bir balkona sıvışmış, kapının önünde asılı duran perdelerin arasına gizlenmişti. Burada saklanmış dururken tesadüfen oralarda dolaşan bir asker onun ayaklarını görmüş ve kim olduğunu sormak niyetiyle onu çekmiş ve kendisini tanıtmıştı ve tam Claudius dehşetin ayağının ucuna geldiğini hissettiği sırada, o da onu imparator olarak selâmlamıştı¹⁰.

Claudius bu şekilde M. S. 25 Ocak 41'de imparator oldu. İmparator Augustus ve Pontifex Maximus unvanları ile tribun selâhiyetini aldı. Bundan böyle, Tiberius Claudius Caesar Augustus Germanicus adını taşıdı. İmparator praenomen'ini hiçbir zaman kullanmamıştır. M. S. 42'de Senato tarafından *Pater Patriae* unvanı verilmişti. Germanicus adını doğuştan almış ve bir Claudius ailesi ferdi olmasına rağmen, politik noktâ nazardan, kendisi de Caesar cognomen'ini almıştır¹¹. Kitâbelerde ve sikkelerde devamlı olarak görülen unvanı Pontifex Maximus'tu.

Claudius, Gaius'un nasıl mahvedildiğini bildiğinden her şeye karşı büyük bir dikkat gösteriyordu. Yakınına gelen kadın erkek herkesin araştırılmasını istiyor ve ziyafetlerde bir miktar asker bulundurarak emin oluyordu. Bu âdet uzun zamaa devam etmiş ve ancak Vespasianus zamanında (M. S. 69-79) sona ermiştir. Gaius'un ölümüne memnun olmasına rağmen suikastçilerden Charea'yı ve diğer bazıları öldürmüştür. Zira, her şeyden önce kendi emniyetini düşünüyordu ve sayesinde tahtı elde ettiği adamı yani bir imparatoru öldürmeğe cür'et etmiş olmalarından dolayı,

¹⁰ Suetonius, *agnı eser*, VIII, X, 1.

¹¹ M. P. Charlesworth, *The Cambridge Ancient History*, cilt X, s. 667 v.d.

dehşet duyuyordu. Bu meselede, bu bakımdan, Gaius'un bir intikamcısı gibi değil, fakat Charea'yı kendisine suikast işlerken yakalamış gibi, hareket etmişti.

Bununla beraber, kendilerini iyi bir idareye istekli gösterenlere, kötülük etmeyerek, bunlara şeref payeleri ve memuriyetler vermişti¹².

Claudius, saltanatta bulunduğu sürece, kadınların ve azatlıların etkisi altında kalmıştır. Fakat, emsallerinden fazla surette kendisinin idare edilmesinin sebebi, çocukluktanberi hastalığa ve korkuya mübtelâ olmasında bulunmalıdır. Hattâ, Dio'nun naklettiğine göre, bazan gerçekte olduğundan daha büyük aptallık içinde imiş gibi görünürdü. Öyle ki Senato da onun bu durumunu kabullenmişti¹³. Kadınların etkisinde kaldığına bir misâlde, uzun zaman büyük annesi Livia ile ve diğer bir uzun süre de annesi Antonia ve azatlılar ile oturmasında görülebilir. Bundan başka kadınlarla bir çok aşk macerası yaşamış, üç karısından, Urgulanilla'dan Drusus ve Claudius; Paetina'dan Antonia; Messalina'dan ilk önceleri Germanicus ve sonra Britannicus denilen oğluya Octavia adlı kızı olmuştu¹⁴. Bu kadınlar, özellikle onun içkiye ve cinsî duygulara olan aşırı zaafından istifade ederek, onu tesirleri altında tutuyorlar ve Claudius bütün Romalıların hâkimi olduğu halde, kendisi de bir köle oluyordu.

Bütün bunlara ve Suetonius'ın mübalâğalı tasvirlerine rağmen, Claudius'un zamanı başarılı bir devir olmuştur. Caligula'nın sürgüne gönderttiği kardeşlerini geri getirip servetlerini iade etmişti. Ren bölgesinde Germen'leri püskürtmüştür. M. S. 42'de Roma'nın hububat işlerini düzenlemek için Ostia limanını yaptırmış ve bunu temin için de Fusinus gölünü kurutturmuştur. Yine M. S. 42'de Mauretania eyalet haline getirilmiştir. M. S. 43'de ise İtalya içinde yollar yaptırmıştır. Britanya'nın zaptı gibi önemli bir işi başarmıştır. Hattâ savaşın sonlarına doğru bizzat imparator Thames kenarında savaşmış ve Britanya'da on altı gün kalmıştır. Bunun üzerine Senato kendisine ve oğluna Britannicus ünvanını vermişti.

¹² Cassius Dio, LX, 8.

¹³ Cassius Dio, LX, 2, 1.

¹⁴ Suetonius, XXVII.

Bunu M. S. 43'deki Judae'nın ve 46'da Trakya'nın eyalet olması izlemiştir¹⁵.

Kanunları Senato çıkarmakla beraber, bunların imparatorun nüfuzunda olması Claudius'un iç işlerde de hâkim olduğunu göstermektedir. Bu hâkimiyeti, ayrıca, mutedil bir surette kurmuş olmalıdır, zira konsullerin kendisiyle konuşmak üzere yerlerinden kalkıp geldikleri zaman, o da onlara doğru ilerler ve onları böyle karşılardı. Napoli'de bulunduğu sıralarda alelâde bir vatandaş gibi onlarla birlikte yaşamıştır. Ayrıca, paraya karşı davranışı dikkate şayandır, çünkü herhangi bir vatandaşın kendisine hisse vermesini menetmiştir, bu Augustus ve Gaius zamanında muteberdi¹⁶. Herhangi birisinin kendisine ibadetini ve kurban etmesini yasaklamıştı. Şehri sıkıntıya düşürecek masraflardan korunulmasını istemiştir. Gladyatörlerin mutad tahsisatının verilmemesini de Praetorlara emretmişti. İki kızı evlendiği zaman mutad olandan fazla bir tören yapılmamış, aksine o günlerde mahkemelerde reislik etmiş ve Senatoda bulunmuştur¹⁷. Gerçekten hemen he gün ya bütün Senato ile birlikte veya tek başına mahkemeye reislik ettirmiştir, ki bu usul Tiberius adaya çekilmesinden beri terk edilmişti. Sık sık konsullerle ve Praetorlarla teşriki mesai etmiştir.

Claudius geniş ölçüde vatandaşlık hakkı tanımıştır. Ancak vatandaşlığa kabul edilenler Romalıların dilini konuşacaktı¹⁸. Alp'lerdeki kabilelerin vatandaşlığa kabulü hakkındaki kararname mevcuttur¹⁹.

İlim halkını ebedî olarak vergiden muaf kılmıştır, zira bunlar Roma soyunun kurucularının topraklarında oturuyorlardı. Hattâ, Claudius, Roma halkı ve Senatosu adına kral Seleukos'a Grekçe bir mektup yazarak, Roma'luların, kendilerine İlim'la akrabalarını korumaları ve burayı her türlü sıkıntıdan uzak tutmaları şartıyla, dostluk ve ittifakı için söz veriyordu²⁰.

¹⁵ M. P. Charlesworth, yuk. eser., s. 670 v.d.

¹⁶ Cassius Dio, LX, 6.

¹⁷ Cassius Dio, LX, 5, 4.

¹⁸ Cassius Dio, LX, 17, 4; Suetonius, *Divus Claudius*, 25.

¹⁹ CIL, III, Supp. 1, 1 7251. (TEGEA - Arcadiae) ve karşı. I G, Vol. V., S. 5. ve CIL, V, 5050. İmparatorluk posta teşkilâtı (*cursus Publicus*) ile ilgili.

²⁰ Suetonius, *Divus Claudius*, XXV, 3.

Ayrıca, Tiberius tarafından *lex Papia Poppae*'ya ilâve edilen, altmış yaşındaki erkeklerin baba olmalarını meneden bir maddeyi kaldırtarak medeni anlayışını göstermiştir²¹.

Claudius'un kendisini tanrılaştırılmasına karşı tutumu da şayanı dikkattir. Philadelphia'da yakın zamanlarda bulunmuş bir papyrus'tan anlaşıldığına göre, İskenderiye'lilere kendisi tarafından yazılmış bir mektupta herhangi bir tanrısal onuru reddetmektedir. Fakat, politik bâzı düşüncelerden dolayı, biraz olsun tanrısal ibadete razı olmağa zorlanmıştı²².

Oysa, kendisini sürgüne göndermesine muğber olan ünlü filozof Seneca, «Claudius'un kabaklaşması» - (*Apocolocyntosis Divi Claudii*) adını verdiği eserinde, imparatorun bu tanrılık sıfatı ile alay etmekte ve Grekceden gelme ἀποκολοκύντωσις = kabaklaşma kelimesini, ἀποθέωσις tanrılaşma = kelimesi yerine kullanmaktadır ki gerçekten ne kadar uzak olduğu açıktır²³.

Zira, gerek millî duyguları ve gerekse insanî ve medent hastalıkları ve düşünceleri bu karaktere uygun düşmemektedir. Hattâ Dio'nun dediğine göre «Roma'nın büyüklüğünü, değerini ve yükseliğini anlamış ve bunu tamamlamıştır»²⁴.

Claudius bir çok yönlerde kesin adımlar atmış ve sonraki Flavi'ler ve Antonin'ler devrindeki ilerlemelere örnek olacak temeller atmıştır. Bütün imparatorluğun idarî organizasyonunun en ufak detayına kadar sarfettiği dikkat, kitabelerde, papyruslarda, mektuplarda ve edebî eserlerde görülmektedir²⁵. Bütün bu dökü-

²¹ Suetonius, aynı eser, XXIII, Bak. Gabeis, «Claudius», RE, III, 2, 2827. ve CIL, V, 5050.

²² Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Roman Empire*, s. 77 ve bak. s s-507-508.

²³ Seneca, *Apocolocyntosis Divi Claudii*, 1; karşı. Cassius Dio, 60, 85.

²⁴ C. Dio, 11, 4.

²⁵ Claudius'un sözlerini ihtiva eden text için bak. Dessau, *Insc. Lat. Sel.*, no. 212; P. Fabia, *La Table claudienne de Lyon*. Lyon'da bulunan ve şüphesiz *Ara Romae* ve *Augusti*'de durmakta bulunan bronz kitabe fragmanlar halindedir. Tacitus bunu tarihinde zikretmektedir (*Annales*, XI, 24). Ayrıca bak. Tacitus, *Annales*, XI, 15, XII, 11, 22, 61; Suetonius, *Claudius*, 24, 25, 38; Dio, 3.5. 5.5. Karşı. Gabeis, *Claudius*, RE, III, 2, 2779 v.d.; Peter, *Geschthl. Litteratur über die röm. Kaiserzeit*, Leipzig, 1887, II, s. 300 v. d. Ayrıca, Carcopino, *Points de vue sur l'impérialisme romain*, s. 159. ve P. Fabia, *Revue de études anciennes*, s. 117 ve 225. Claudius'un stili bak. bak. Charlesworth, *Camb. Anc. Hist.* s. 686 v.d.

manlarda Claudius'un ne kadar bilgili olduğu, gerekli şartları mükemmelen anlayışı, pratik ve teorik yönden, anlaşılmaktadır. Bu bakımdan böyle bir kimşenin zayıf karakterli ve zevceleriyle, azatlı kölelerinin ellerinde âdeta esir olduğunu tasavvur etmek pek güçtür. Zira, biraz önce zikrettiğimiz dökümanlar, ya onun tarafından imzalanmış veyahutta kesin olarak onun tarafından kaleme alınmış veya bizzat kendisi tarafından muhafaza edilmiştir, çünkü aynı stil ve aynı mantıklı silsileyi ihtiva etmektedir. Bu sebepten, bazı bilgilerin iddia ettikleri gibi, Claudius'un yakınları tarafından idare edilişi, ancak onu son yıllarında aklı kudretinin azaldığı sırada olmalıdır²⁶. Claudius, etrafındakilerden çok daha akli başında bir kimseydi²⁷.

Claudius'un tarihçiliği konusunda daha ziyade Suetonius bizi aydınlatmaktadır. Tacitus, bu eserlerden Seneca'nın nezaket dışı nutkündeki Claudius'un eserleri hakkındaki ifadesine dikkati çekmek üzere bahsetmektedir. Burada, Seneca'nın «saygıya ve hatırlanmaya değer san'at eserleri» olarak bahsettiği zikredilmektedir²⁸. Seneca ise mevzuubahs eserde, Claudius'un öldükten sonra, öteki dünyada filologlar bulunduğuna sevindiğini, böylece yazdığı tarih eserlerine yer verileceğini sandığını, alaylı bir dille yazmaktadır²⁹. Dio, Claudius'un çok iyi tahsil ve terbiye gördüğünü söylediği yerde, onun bazı tarih eserleri yazdığını kaydetmekle yetinmektedir³⁰.

Plinius onun tarih eseri bulunduğunu belirttiği yerde, Claudius'un ayrıca coğrafya ve tabii ilimlerle de meşgul olmuş olduğunu belirtmektedir³¹. Göllerin mevkileri,³² nehirlerin akışları, hattâ

²⁶ Rostovtzeff, *The Social and Economic History of the Roman Empire*, s. 78-79. Bu konuda daha fazla bilgi için, aynı eserin 507-509 ucuu sayfalarında verilen oldukça geniş bibliyografya'dan faydalanılabilir.

²⁷ M. P. Charlesworth, *The Camb. Anc. History*, s. 684-688 v.d.

²⁸ Tacitus, *Annales*, XIII. 3: *liberalium quaque artium commemoratio*.

²⁹ Seneca, *Apocolocyntosis Divi Claudii*, V: *Claudius gaudet esse illic philologos homines, sperat futuram aliquam historis suis locum*.

³⁰ Cassius Dio, LX, 2, 1.

³¹ Plinius, *Naturalis Historias*, XII, 78: *et cum miraculo historis Claudii Caesaris praedicatum*.

³² Plinius, aynı eser, V, 63: *Mareotis lacus... ut tradit Claudius Caesar;* VI, 27: *Claudius Caesar longitadinem a Dasusa ad confinium Caspi Maris*

bazı kâğıt cisimleri hakkında selâhiyetli bilgiler vermiş olduğu da kaydedilmiştir³³.

Suetonius, Claudius'un bizzat tarih eserleri yazdığını³⁴ ve buna gençliğinde, Titus Livius'dan aldığı cesaret ve Sulpicius Flavius'un gerçek yardımıyla başladığını kaydetmektedir³⁵. Ancak, Suetonius, yine Claudius'a karşı tutumundan vazgeçmiyerek, onun eserini çok defa büyük bir dinleyici kitlesine okuduğu zaman, bunu bitirmede güçlük çektiğini, zira okumaya başlamasıyla birlikte şişman bir şahsın gülüşüne asabının bozduğunu ve hattâ gürültü yatıştıktan sonra da olayın yenilenmesine ve kahkahaların devam etmesine mâni olamadığını söylemektedir, ki bizce buna sebep kekemeliği olmalıdır, yoksa yazdıklarının gülünç olmasından değil. Nitekim, Claudius başı ve elleri titredigi için kekeleydiğinden, imparator olduktan sonra senato'da bizzat kendisi okumaz bu işi quaestor'larına yaptırır, fakat kendisi bizzat mevcut bulunurdu. Mutlaka okuması zarurî olunca da, bunu oturarak yapardı³⁶. Aynı şeyi Suetonius da doğrulamakta ve Claudius'un imparator olduğu sırada iyi bir eser yazdığını ve bunu meslekten bir hatib vasıfasiyle okuttuğunu zikretmektedir³⁷. Suetonius'un aynı pasajdaki açıklamasına göre, Claudius tarih eserine diktator Caesar'ın ölümünden başlamış, fakat daha geç bir devreye geçerek, dahillî savaşların sonunda yeni bir başlangıç noktası almıştı. Zira, ilk devirlerin doğru ve açık bir şekilde yazımına kendisini selâhiyetli bulmamıştı. Buna bir sebep te, annesi (Marcus Antonius'un kızı Antonia) ve bir dul olan büyük annesi Octavia yüzünden suçlu bulunması idi. Bu ifade, Claudius'un yazdığı eserde doğruluktan ayrılmak istemeyişini ve kendisini selâhiyetli görmediği hususlarda hata yapmaktan kaçınmasını göstermesi bakımından önemlidir ve aynı zamanda eserinin mahiyetini de aksettirmektedir.

(Hazar denizi); VI, 31: *Claudius Caesar a Cimmsrio Bosphoro ad Caspium mare* (Kimmer Boğazı ile Hazar Denizi); VI, 128 (Dicle nehri hak.). Hattâ burada Cornelius Nepos ile karşılaştırılacak kadar kendisine önem verilmektedir.

³³ Plinius, aynı eser, XIII, 78.

³⁴ Suetonius, (*Divus Claudius*), XXI, 2: *ipse in historis suis prodit*.

³⁵ Suetonius aynı eser, XLI, 1.

³⁶ Cassius Dio, 2, 1.

³⁷ Suetonius, aynı eser, XLI, 2.

İyi bir şans eseri olarak Suetonius yazdığı kitaplar hakkında biraz daha bilgi vermektedir³⁸. Claudius önceki devirlere ait iki kitaplık, daha sonraki devirler hakkında kırk bir kitaplık tarih eseri bırakmıştır. Hattâ sekiz kitap halinde kendi biyografisini de (*de vita sua*) yazmıştır ki, stili hiç malûmatı bulunmadığı Cicero'nun Asinius Gallus'un kitaplarına karşı savunmasından daha az zarif değildi. Bundan başka üç yeni harf icat etmiş ve bunlara büyük ihtiyaç olduğunu iddia ederek alfabeyle ilâve etmiştir³⁹. Henüz gençliğinde bunların teorisi hakkında bir kitap neşretmiş, imparator olduğu zaman bunları umumün kullanması için öne sürmekte güçlük çekmemiştir. Suetonius, zamanında bu harflerin sayısız kitaplarda, günlük gazetede ve resmî binaların kitabeleri üzerinde görülebileceğini ilâve etmektedir⁴⁰. Suetonius'un bu açıklaması, Tacitus tarafından da doğrulanmaktadır. Tacitus, Claudius'un «bâzi yeni harf şekilleri ilâve ettiğini» (*ac novas litterarum formas addidit*)⁴¹ söyledikten sonra, «bugün hâlâ resmî bronz levhalarda forum ve mabedlerde Claudius'un ilâve ettiği üç harf görülmektedir»⁴² demektedir. Fakat, Suetonius ayrı bir bölümde Claudius'un tarih eserlerini de Grekçe yazdığını, bunların sekiz kitaplık Kartaca Tarihi (*Καρθηδονιακά*) = *Carchedoniacon* ile yirmi kitaplık Etrüsk Tarihi (*Τυρρηνικά*) = *Tyrrhenicon* olduğunu ve bunları İskenderiyedeki eski müzeye göndererek böylece adının devam edip gideceğini zannettiğini bildirmektedir⁴³. Öyle ki, Etrüsk Tarihi başlangıçtan sona kadar her yıl okunacak, diğer eseri Kartaca Tarihi ise, sıra ile çeşitli hocalar tarafından genel

³⁸ Suetonius, aynı eser, XLI, 3.

³⁹ Bu işaretler şunlardır:

1. Digamma ϝ , u konsonantı için (ϝ VLGVS = VULGVS).
2. Bir «antilogma» Ϟ , Grekçe Ϸ karşılığı, bp ve ps sesi için,
3. Grekçe *spritus asper*, |— işareti için (y) sesini verecek ve (u) ve (i) arasında bulunacak, meselâ (*maximus*) (*maximas*) = MAX |— MVS. Bunlardan 1. yaşamakta, 3. biraz, 2. ise hiç veya bir tek bulunmaktadır. Bak. M. P. Charlesworth, *The Cambridge Ancient History*, Cilt X, s. 887 v.d. F. Bücheler *Kleine Schriften*, s. I ve 106.

⁴⁰ Suetonius, aynı eser, XLI, 3.

⁴¹ Tacitus, *Annales*, XI, 13.

⁴² Tacitus, aynı eser, 14: *quo exemplo Claudius tres litteras adiecit, quas usui imperitante eo, post oblitteratae, aspiciuntur etiam nunc in aere publico per fora ac templo fixo.*

⁴³ Suetonius, aynı eser, XLII, 2.

ezberleme-okuma tarzında okunacaktı. Burada bizi şaşırtan husus, Suetonius'un önceki bölümden ayrı olarak bu eserleri zikretmesidir. Zira, Claudius'un yazdığı eserlerin yekünü, böylece, oldukça kabarık olmaktadır. Acaba kırk bir kitaplık eserlere, bu toplam olarak yirmi sekiz kitap da dahil miydi? Yoksa, bize öyle göründüğü gibi, ayrı ayrı mı kabul etmek gerekmektedir? Önceki bahiste (XLI, 2-3) zikredilen iki ayrı devri içine alan iki kitap ile kırk bir kitaplık eserlerin, bize, diktator Caesar'ın ölümü ile başladığı söylenen kitaplar olmalıdır ve bir tek bütün teşkil etmektedir, ki Suetonius açıklarken bunu «iyi bir eser yazdı» demektedir. Ve bu eserin diğerlerinden ayrı olmasına bir delil de, Etrüsk ve Kartaca tarihlerinin eski devirleri içine almasını zarurî kılması bakımından, diktator Caesar'ın ölümünden sonraki devirleri içine alan ile aynı olamayacağıdır ve kanaatimizce bu eser Lâtince yazılmış olmalıdır, ki, sonraki bahiste (XLII, 2) «ca nihayet Claudius tarih eserlerini de Grekçe yazdı. «*Denique et Graecas scripsit historias*» ifadesi, öncekilerin Lâtince olduğunu göstermektedir, zira buradaki en nihayet (*Denique*) kelimesi daha sonraki bir durumu belirtmektedir.

Bu duruma göre, Claudius'un gerçekten tarihçileri kışkandırayabilecek nitelikte eserler vermiş olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, Grekçe yazabilmesi de şayanı takdirdir ki, onun hiç de vasat bir imparator olmadığını isbatıdır. Suetonius, Claudius'un Grekçe çalışmaları için şöyle diyor⁴⁴. «(Claudius) Grekçe çalışmalara da az önem vermedi, bu dile ve onun yüksekliğine duyduğu saygıyı her fırsatta ifade ediyordu. Senato'da Grek elçilere çok kere bunların dilinde cevap veriyordu. Hattâ kürsüden bir çok Homeros mısraları da sarfediyordu».

Görüldüğü üzere, Claudius ender rastlanılan nitelikte yetişmiş, kültürlü bir imparatordu. Saltanatı sırasında yaptığı icraat da bunu teyid etmektedir. Ancak, yazdığı eserlerin bize intikal edememiş olması, bir kayıp olarak vasıflandırılabilir.

*

İmparator Claudius'un sonu hiç de iyi bir şekilde gelmemiştir. Claudius'un karısı Agrippina, bir çok imtiyazlar ve şeref payeleri

⁴⁴ Gabaeis, «*Claudius*», RE, III, 2, 2837 v.d.

⁴⁵ Suetonius, aynı eser, XLII, 1.

elde etmiş olmasına rağmen bir türlü tatmin olmuyordu. Hatta Claudius'la aynı kudrete sahip olmakla beraber, onun ünvanlarının tamamına malik olmak istiyordu⁴⁶. Claudius ise Agrippina'nın hareketlerine kızmaktaydı, zira kendi öz oğlu (Messalina'dan) Britannicus'u gölgelemekte ve önceki kocası L. Domitius'dan olma oğlu Nero'yu tahta vâris kılabilme için her şeyi yapmaktaydı ve bu duygusunu, çocuğa ne zaman rastlıyacak olsa, gösteriyordu. Claudius onun bu tavrına tahammül edemiyordu, onun bu kudretine bir son vermeğe oğlunun *toga virilis*'i için ve onu tahta vâris kılmak üzere hazırlanıyordu⁴⁷.

Agrippina bunu öğrenince tehlikeyi anladı ve Claudius'u zehirleyerek herhangi nahoş bir durumun yaratılmasını önlemek üzere acele harekete karar verdi. Fakat Claudius çok fazla şarap içtiğinden ve imparatorların kendilerini korumak üzere bâzı âdetleri olduğundan ona zarar vermek güç bir işti. Lucusta adındaki ünlü bir zehir satıcısı olan ve bu yüzden evvelce mahkûm edilmiş bulunan kadına baş vurdu, onun yardımıyla tesiri kesin olan bir zehir hazırlattı ve bunu mantar yemeğinin içine koydu. Sonra kendisi diğerlerinden yedi, fakat kocasına içinde zehir bulunanlardan birisini yedirtti. Bu, hepsinin irisi ve güzeliydi. Böylece, tuzağın kurbanı, kuvvetli içkinin de etkisiyle sedirden aşağıya kaydı, bu durum hemen her zaman oluyordu; fakat gece esnasında zehir tesirini gösterdi ve Claudius bir kelime söyleyemeden ve işitemeden göçüp gitti. M. S. 54 yılı Ekim'inin 13 üncü günüydü ve Claudius 63 yıl, iki ay ve 13 gün yaşamış, on üç yıl, sekiz ay ve yirmi gün imparatorluk yapmıştı⁴⁸. Dio'nun Claudius'un sonu hakkındaki yazdıkları bu şekilde nihayete eriyor. Fakat, Claudius'un ölümü, zamanında olduğu gibi, bugün dahi tam mânâsıyla açıklanmış değildir. Nitekim, Suetonius, Claudius'un umumî kanaate göre zehirlenmiş olduğunu fakat bunun ne zaman ve kim tarafından yapıldığının münakaşa konusu olduğunu bildirmektedir⁴⁹. Suetonius, bâzılarının bunun çeşnicisi hadım Halatus olduğunu ve Claudius, Sarayında rahiplerle bir ziyafette iken zehirlediğini, diğerleri ise bir

⁴⁶ Cassius Dio, LXI, 33, 12.

⁴⁷ Cassius Dio, LXI, 34, 1.

⁴⁸ Cassius Dio, LXI, 34, 2-3. Bu konuda diğer kaynaklar için bak. Gabois, «Claudius», RE, III, 2, 2815.

⁴⁹ Suetonius, (*Deus Claudius*), XLIV, 2.

aile sofrasında Agrippina'nın kendi elleriyle çok fazla sevdiği mantar içine koyarak verdiğini söylemektedir, diye ilâve etmektedir. Zehirlenmeyi takip eden durum hakkındaki haberlerin de birbirinden farklı olduğuna işaret etmektedir. Birçokları Claudius'un zehiri yutar yutmaz konuşmadan keşildiğini ve bütün gece acıyla kıvrandıktan sonra gün doğmadan öldüğünü söylemişlerdir. Bazıları da onun ilk önce uyusukluk içine düştüğünü, sonra fazlasıyla dolu midesinin bütün hacmiyle istifrağ ettiğini ve ikinci bir dozun muhtemelen bitkinliğinden sonra yiyeceklerle kuvvetlenmesi bahanesiyle lâpa içinde verildiğini ve yahutta fazla yemeden ızdırap çekiyormuş diye şırınga edildiğini ve muhtaç olduğu yardım yerine, yeni bir zehir dozunun bu şekilde boşaltıldığını söylemektedirler, demektedir⁵⁰. Diğer taraftan Tacitus bu olayı şöyle anlatıyor: Baş sekreteri azatlı (*Praepositus ab epistulis*) Narcissus hastalığı dolayısıyla Sinuessa'ya (güney sahillerinde) ikliminden ve sıhhi kaynaklarından faydalanmak üzere gitmişti. Agrippina bu fırsatı kaçırmak istemedi ve uzun zamandır düşündüğü cinayeti tatbik etmek için zehir çeşitleri üzerine bilgi aldı. Sür'atle tesir eden bir zehir arıyordu, zira Claudius yavaş ve uzun süren bir ilâçla, sonunun geldiğinin farkına varır ve kendi oğlu için bir dönüş yapabiliyordu. Locusta⁵¹ adında bir kadın bulundu, bu kadın eskiden bir zehirleme olayından mahkûm olmuştu. Kadının maharetle tertip ettiği zehir, Halotus adındaki yemek işlerine bakan ve bunları tadan hadım tarafından verildi. Tacitus, devrin yazarlarının zehirin nefis bir mantar yemeği üzerine serpiildiğini naklettiklerini ilâve ederek, şöyle devam ediyor⁵²: Claudius'un tabiaten ağırlığından ve yahutta sarhoşluğundan ilâcın tesiri hemen hissedilmemişti. Aynı zamanda barsaklarının hareketi tehlikenin ortadan kalktığını gösterdi. Agrippina şaşkına dönmüştü, zaten başından beri korku içindeydi, derhal alçakça bir teşebbüste daha bulunarak, evvelce elde ettiği cürüm ortağı hekim Xenophon'a döndü. O da imparatorun istifrağına

⁵⁰ Tacitus, *Annales*, XII, 66.

⁵¹ Bu kadın Galba'nın saltanatına kadar yaşamıştır ve onun tarafından diğer bazılarıyla birlikte idam ettirilmiştir. Bak. Cassius Dio, LXIV, 3. Bu arada Britannicus'a da ortadan kaldırmıştır (XIII, 15). Nero için tertip ettiği zehir onu son saatlerinde kölesi tarafından çalınmıştır (Suet., *Nero*, 47).

⁵² Tacitus, *agni eser*, XII, 67, 68.

yardım etme bahanesi ile bir tüyü ani tesirli bir zehire batırarak, Claudius'un boğazına soktu. En nihayet, öğle üzeri, 13 Ekim'de sarayın kapıları birdenbire açıldı ve Nero, hassa alay kumandanı Afranius Burrus ile birlikte görüldü ve karargâha gittiler. Claudius gece yemekte zehirlenmiş ve sabaha doğru ölmüştü, öğleye kadar Agrippina oğlu Nero'nun tahta geçme işleriyle meşgul olmuş, bunun için ancak öğleyin halka haber verilmişti⁵³.

Görüldüğü üzere, Claudius'un ölümü hususu eski devirde dahi tartışılmıştır⁵⁴. Gerçek olan, Agrippina'nın bu işteki birinci derecedeki rolü ve Claudius'un bir seferde ölüme terk edilmeyişidir. Zehir, öyle anlaşılıyor ki, tekrar tekrar verilmiş ve duydukları korku yüzünden mutlaka kesin sonuç alınmak istenmiştir.

Nero, bu şekilde imparator olmuştu. Bir ziyafette, sofraya mantar getirilmişti, birisinin mantarın tanrı yemeği olduğunu söylemesi üzerine Nero : «Gerçekten doğru», demişti, «benim babam da mantar yediği için tanrılar arasına karıştı»⁵⁵, Nero'nun bu sözü, Claudius'un ölümündeki bütün şüpheleri ortadan kaldırmaktadır. Claudius'un son yemeği mantar olmuştu⁵⁶.

⁵³ Suetonius, (XLV), bu durumu doğrulamakta, fakat Claudius'un hastaymış gibi gösterildiğini ve hattâ saraya komik aktörler getirilerek eğlendiriliyormuş gibi yapıldığını kaydetmektedir. Ancak, doğum tarihini bir yıl önce kabul ettiğinden, ölümünde 64 yaşında olduğunu ve saltanatın 14 üncü yılında bulunduğunu, M. S. 54 yılı 13 Ekim'i olarak kabul etmektedir.

⁵⁴ Josephus, *Ant. Jud.* XX, 3, 1, de Claudius'un ölümünde şüphelidir. M. Cary ise «*History of Rome*» adlı eserinde (s. 539), Claudius'u altmış yaşını geçmiş olması ve çok yemek yemesi yüzünden beyin kanamasından ölebileceğini ileri sürmektedir.

⁵⁵ Cassius Dio, LXI, 35, 4.

⁵⁶ Krşl. Plinius, *Naturalis Historia*, XXII, 92; Tacitus, *Annales*, XII, 66, 67; Suetonius, *Clae.* 49; Dio, LX, 34, 35.